

Sprawozdanie

Wydziału krajowego w sprawie założenia zakładu sadowniczego w Zaleszczykach.

Wysoki Sejmie!

W załatwieniu sprawozdania komisji gospodarstwa krajowego w sprawie założenia szkoły sadowniczej w południowo-wschodniej części kraju powziął Wysoki Sejm na posiedzeniu dnia 15. lutego 1898 r. następujące uchwały:

1) Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o założeniu szkoły sadowniczej w południowo-wschodniej części kraju.

2) Sejm upoważnia Wydział krajowy do założenia Zakładu sadowniczego w Zaleszczykach kosztem nieprzekraczalnym 38.000 zł.

3) Sejm otwiera Wydziałowi krajowemu na rok 1898 kredyt do wysokości 15.000 zł. na zakupno potrzebnego gruntu i przygotowanie materiałów do budowy Zakładu.

4) Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, by udał się do c. k. Rządu celem uzyskania subwenyi państwowej na koszt założenia i utrzymania Zakładu sadowniczego w wysokości 50% kosztów.

W celu wykonania polecenia Wysokiego Sejmu przystąpił Wydział krajowy z chwilą, kiedy pora roku już na to dozwalała, do najważniejszej rzeczy a mianowicie do wyboru i zakupna odpowiedniego gruntu. Sprawa ta jednak nie przedstawiała się tak łatwo, jak to pierwotnie wyglądało przy robieniu przedwstępnych studyów nad wyborem miejsca. Przyczyny ku temu były różne. Najujemniej wpłynęło przeprowadzenie wykupna gruntów pod kolej i z otwarciem tejże spowodowany większy ruch budowlany. Ceny ziemi pierwotnie już wysokie podniosły się prawie w dwójnasób i zamiast spadać po ukończeniu budowy kolei idą ciągle w górę z powodu wielkiego braku gruntów i równoczesnego ich zapotrzebowania.

Samo położenie Zaleszczyk wreszcie, tej wąskiej kotliny otoczonej z jednej strony łukiem Dniestru, z drugiej strony zamkniętej wysoko położonem płaskowzgórzem nie dawało pola tam, gdzie chodziło o zakupienie większego kompleksu gruntów, do wielkiego wyboru. To co nie było zabudowanym, było tak rozdrobnione, że tylko przez zupełne wykupno ojcowizn od kilku posiadaczy można byłoby przyjąć do nabycia odpowiednio

rozległego kawałka ziemi pod założenie Zakładu sadowniczego. Sprawa zakupna gruntów ciągnęła się wskutek tego bardzo długo od początku maja do końca listopada, raz już nawiązane umowy ciągle się rwały, zmuszając do coraz to nowych poszukiwań za gruntem. Rzecz w zasadzie tak bardzo niemika, miała jednak i swoją dobrą stronę, dała bowiem sposobność delegatom Wydziału krajowego p. Józefowi Brzezińskiemu, Dr. Ignacemu Szyszyłowiczowi do gruntownego poznania samych stosunków w Zaleszczykach oraz warunków rozwoju sadownictwa w całej okolicy. Zaleszczyki i najbliższa ich okolica mają sobie właściwy specjalny produkt, który wyrobił im już pewną sławę na targach nie tylko u nas, ale i po za krajem, a tym są morele. Obrót roczny morel, z powodu nie zawsze jasnych transakcji handlowych trudno jest dziś ściśle oznaczyć. W każdym razie jednak, przy dzisiejszej prawie dzikiej kulturze przechodzi kwotę 30.000 zł. Kwota ta jest bardzo znaczną, jeżeli weźmie się pod uwagę nader mały zakres kraju obecnie objętego przez produkcję a minowicie Zaleszczyki i Dobrowlany, zupełnie nieumiejętne prowadzenie uprawy i jak najniepomyślniejsze warunki sprzedaży.

Drugim produktem, który w lokalnych warunkach równy dochód może przynieść a ma jak najlepsze dane do pomyślnego rozwoju, jest winograd. Kultura winogradu zaczyna dziś tam dopiero się budzić, tu i ówdzie widać już jednak kilka morgowe winnice. Lud sam trzyma się od uprawy tej jeszcze z daleka, prócz kilku gospodarzy, którzy już zrobili małe próby, reszta niezupełnie przekonana o zyskowości tych kultur a może więcej powodowana brakiem potrzebnej wiedzy, wstrzymuje się od zakładania winnic, oddając się zupełnie morelarstwu, gdy tymczasem liczne ścianki Dniestrowe i jary o świetnej słonecznej wystawie i jak najodpowiedniejszej glebie oczekują darmo tej zyskowej uprawy.

Te nader ważne względy czysto lokalnej natury obok rozbudzonego już u ludu interesu dla sadownictwa i realnej, bo finansowej podstawy do tegoż rozwoju, nie dozwoliły ustawać Wydziałowi krajowemu w staraniach i zmuszały mimo trudności, jakie się napotykało w samych Zaleszczykach i najbliższej okolicy do daleko idących materialnych ofiar, aby właśnie w tej miejscowości a nie gdzieindziej doprowadzić projektowany Zakład sadowniczy do skutku.

Mając obok ogólnego sadownictwa, specjalnie uprawę morel i winogradu na oku, utrudnił sobie wprawdzie przez to Wydział krajowy bardzo samą akcję wyszukania odpowiedniego gruntu pod Zakład, uważał jednak, że pominięcie tych dwóch produktów byłoby zasadniczym błędem i Zakład taki nie mógłby wydać nigdy tych rezultatów, jakich się po nim spodziewać powinno. Ten nader ważny warunek musiał przedewszystkiem wykluczyć zakupno gruntów wyżej nieco położonych o charakterze stepowym, poszukiwania skierowano w to miejsce, gdzie się dziś głównie uprawia morele a więc w stronę Starych Zaleszczyk i do Dobrowlan.

W Dobrowlanach natrafiono jednak na tak wygórowane ceny i tak nieprzychylnie usposobienie ludności, że chwilowo zdawało się, iż będzie niemożliwym nabycie odpowiedniego gruntu, a tem samym założenie w ogóle Zakładu tego tak w Zaleszczykach, jak i w najbliższej okolicy. Usilnym staraniom dopiero p. Tadeusza Cieńskiego, prezesa Rady powiatowej, nader gorliwej pracy p. Zygmunta Pawłowskiego, sekretarza Rady i pomocy ks. kanonika Knihiniekiego zawdzięczać musi Wydział krajowy doprowadzenie całej sprawy do pomyślnych rezultatów. Udało się znaleźć w samych Zaleszczykach grunt, stare pastwisko, którego część należała do miasta Zaleszczyk, część zaś do gminy Stare Zaleszczyki. Jakkolwiek w pierwszej chwili tak miasto, jak i wieś absolutnie nie chciały nawet mówić o odstąpieniu tych kawałków pod Zakład, uważając grunt ten jako parcelę budowlaną i to o bardzo wielkiej przyszłości, mimo tego jednak zdołano po długich namowach i pertraktacjach nakłonić do uchwały sprzedaży, niestety jednak dla Wydziału krajowego pod dosyć trudnymi warunkami.

Grunt ten położony tuż przy dworcu kolejowym a więc prawie w samym centrum miasta, jest zupełnie płaski i ma lekki spadek ku południowi. Część niższa wielkości dwóch morgów należąca do miasta położeniem swem o lpowiada znakomicie na uprawę morel i winorośli, gdy tymczasem część górna, a własność gminy Starych Zaleszczyk, przechodząc już lekko w płaskowzgórze, ma dobre warunki do uprawy szkółkowej innych drzew owocowych. Gleba jest gliną piaszczystą o podglebiu przepuszczalnym, naturalnie mocno wyniszczoną ale mającą zdolność do dobrej uprawy a więc i poprawy.

Położenie oraz gleba sama odpowiadała wszystkim warunkom i potrzebom Zakładu sadowniczego dla tej okolicy, obok winorośli i morel dla miejscowości bardziej słonecznych i niżej położonych można będzie tam produkować z jak najlepszym skutkiem jabłka i gruszki.

Jakkolwiek więc Rada miejska po dłuższej debacie uchwaliła i to 10 głosami przeciw dziewięciu sprzedanie gruntu licząc morg po 1.200 zł., a Rada gminna w Zaleszczykach więc idąc w te ślady obok równie wysokiej ceny zrobiła od siebie warunek zakupna najmniej ośmiu morgów, mimo tego Wydział krajowy nie mógł się cofnąć od tego kupna, cofnięcie się to bowiem byłoby ostatecznym już uwiemożliwieniem założenia Zakładu tego tak w Zaleszczykach, jak i najbliższej okolicy.

W obec tego, że położenie gruntu najzupełniej odpowiada wymaganym warunkom i dozwala połączyć wszystkie kultury w jednym miejscu, sam zaś obszar dziesięciomorgowy w Zakładzie tego rodzaju, gdzie główną czynnością jest produkcya drzewek owocowych, jest raczej za małym, jak za wielkim, Wydział krajowy się spodziewa, że Wysoki Sejm uzna te nader trudne okoliczności, w jakich ten grunt nabywano oraz powody, dla których Wydział krajowy czuł się zmuszonym, bez względu nawet na przekroczenie pierwotnie preliminowanej kwoty usilnie dążyć do założenia tego Zakładu w Zaleszczykach a nie w jakiejś innej mniej odpowiedniej miejscowości. Do budżetu na rok 1898 na cel zakupna 7 morgów gruntu wstawiono 7.000 zł., obecnie zaś przy nabyciu przeszło 10 morgów, koszta te wyniosą 12.500 zł., podniosą się więc o kwotę 5.500 zł.

Wydział krajowy ma nadzieję, że ten jednorazowy wydatek znajdzie pokrycie nie tylko o zwiększonych dochodach samego Zakładu, ale i stokrotnie opłaci się przez uszlachetnienie i unormowanie produkcji sadowniczej całej okolicy.

Bliższe zapoznanie się z lokalnymi warunkami i całym ruchem handlowym owocami zwróciło uwagę Wydziału krajowego i w innym kierunku, a mianowicie na samą organizację przyszłego Zakładu.

Nieco za gorączkowy ruch sadowniczy, jaki już coraz bardziej zaczyna się budzić w Zaleszczykach i okolicy pod wpływem z roku na rok wzrastających obrotów handlowych, wymaga bezzwłocznej pomocy i rady, aby nie uległ pierwszemu niepowodzeniu i nie cofnął się na cały szereg lat. Wydział krajowy widzi, że specyalnie w tym wypadku, gdzie idzie o szybką pomoc, o wyzyskanie chwilowego zapału, trudno jest łączyć wiele rzeczy razem i najsukuteczniejszą będzie praca wtedy, jeżeli pominąwszy wszystkie uboczne cele, zdążać się będzie prosto w wytkniętym kierunku.

Tą myślą powodując się, postanowił Wydział krajowy zmienić pierwotny plan organizacyjny zakładu sadowniczego w Zaleszczykach, pozbawić go wszelkich ubocznych dodatków a postawić jako jedyny cel i zadanie: podniesienie sadownictwa w kraju. Droga do tego powinna być prosta i krótka, przez dawanie fachowej wiedzy, dostarczanie drzewek w celu zakładania sadów oraz przez normowanie ruchu sadowniczego w całej okolicy w ten sposób, aby uprawa owoców stała się ile możności jak najstalszym dochodem gospodarskim. Wszystkie inne nauki nie mające istotnego związku z sadownictwem wykluczono, zostawiając tylko to, co dla przyszłości pracujących w Zakładzie mogłoby być korzystnym.

Sekeya stała kraj. komisji rolniczej, której Wydział krajowy przedstawił ten nowy projekt uchwaliła po dłuższej dyskusji na posiedzeniu dnia 22. listopada doradzać Wydziałowi krajowemu przyjęcie tegoż; na tak poważnem zdaniu opierając się, przedstawia Wydział krajowy nowy ten projekt Wysokiemu Sejmowi do łaskawego uchwalenia.

Zasadnicze różnice pomiędzy pierwotnym a dzisiejszym projektem organizacyi leżą w zupełnem pominięciu nauk elementarnych, skierowanie całej działalności Zakładu na czysto praktyczne tory i umożliwienie wszechstronniejszego fachowego wykształcenia oraz przystępu szerszych kół okolicznej ludności.

Koszta założenia i rocznego utrzymania Zakładu.

I. Koszta założenia.

1) Grunt i budynki.

zakupno 12 morgów gruntu	12.500 zł.
ogrodzenie	3.000 „
zabudowanie szkolne i mieszkalne	25.500 „
zabudowanie gospodarskie	2.000 „
	<hr/>
razem	43.000 zł.

2) Koszta założenia sadu.

Zakupno drzew i krzewów matecznych	1.000 zł.
nasiona i nawozy	500 „
50 okien inspektowych	235 „
	<hr/>
razem	1.735 zł.

3) Zakupno inwentarza.

Para koni	300 zł.
wózek do wyjazdów	120 „
sanki	40 „
wóz zwykły	80 „
narzędzia ogrodnicze	300 „
dwa beczkowsy	80 „
sieczkarnia	40 „
dwie uprząże	120 „
	<hr/>
razem	1.080 zł.

4) Środki naukowe.

Środki naukowe i przyrządy do przeróbki owoców	800 zł.
--	---------

5) Urządzenie domu.

Sala nauki	80 zł.
kancelarye i kasa	330 „
pracownia	300 „
piwnice	200 „
dwa pokoje dla praktykantów	80 „
pokój gościnny	200 „
	<hr/>
	razem 1.190 zł.

Zestawienie.

1) grunt i budynki	43.000 zł.
2) założenie sadu	1.735 „
3) inwentarz	1.080 „
4) środki naukowe	800 „
5) urządzenie domu	1.190 „
	<hr/>
	ogółem 47.805 zł.

Uchwałą z dnia 15, lutego 1898 upoważnił Wysoki Sejm Wydział krajowy do założenia Zakładu sadowniczego w Zaleszczykach kosztem nieprzekraczalnym 38.000 zł., mimo to jednak Wydział krajowy czuje się zmuszonym sprawę tę jeszcze raz wznowić i zwiększyć tę kwotę o 9.805 zł. Nadwyżka ta tłumaczy się przedewszystkiem koniecznością zakupienia większej ilości gruntu i wyższej tegoż ceny, co już wyniosła różnicę 5.500 zł., powiększenie kosztów budowy o 1000 zł., wskutek pominięcia w pierwotnym preliminarzu zaprojektowania budynków gospodarskich, oraz kosztów założenia sadu i zakupu żywego i martwego inwentarza.

W obec tego, iż Wysoki Sejm otworzył już na rok 1898 kredyt do wysokości 15.000 zł. na zakupno potrzebnego gruntu i przygotowanie materiałów do budowy Zakładu, pozostaje więc na rok 1899 kwota 32.805 zł., jako uzupełnienie reszty kosztów założenia.

Wydział krajowy, w myśl polecenia Wysokiego Sejmu, wniósł podanie do e. k. Rządu celem uzyskania subwenyi państwowej na koszt założenia i utrzymania Zakładu, odpowiedzi jednak po dziś dzień jeszcze nie otrzymał, ma jednak nadzieję, że przy ponowniu podania i przedłożeniu nowego projektu e. k. Rząd pomocy swej nie odmówi, tak że i w tym wypadku koszt założenia i utrzymania o połowę dla funduszu krajowego się obniży.

II. Koszta rocznego utrzymania.

I. Płaca nauczycieli.

1) kierownik a zarazem nauczyciel fachowy płaca	1.300 zł.	
dodatek aktywalny	140 „	1.440 zł.
	<hr/>	
2) inspektor ogrodu zarazem naucz. fachowy płaca	1.000 zł.	
dodatek aktywalny	100 zł.	1.100 zł.
	<hr/>	
	razem	2.540 zł.

II. Koszta administracyjne.

3. koszta kancelaryjne 100 zł. stróż zakładu 300 zł.	400 zł.
4. opał	200 „
5. oświetlenie	100 „
6. utrzymanie budynków	100 „
7. sprzęty i ruchomości	50 „
8. utrzymanie koni	400 „
9. asekuracje i podatki	120 „
	<hr/>
	razem 1.370 zł.

III. Potrzeby zakładu.

10. robocizna	1.500 zł.
11. nawozy	200 „
12. nasiona i potrzeby kursów	100 „
13. środki do nauki i pracy:	
a) narzędzia 150 zł.	
b) biblioteka 50 zł.	200 „
14. ryczałt na koszta objazdów	300 „
15. zasiłki na kurs dla nauczycieli ludowych	500 „
	<hr/>
	razem 2.800 zł.

IV. Wydatki nieprzewidziane . . . . . 100 zł.

Zestawienie.

1. płace nauczycieli	2.540 zł.
2. koszta administracyjne.	1.370 „
3. potrzeby zakładu	2.800 „
4. wydatki nieprzewidziane	100 „
	<hr/>
	ogółem 6.810 zł.

Dochody preliminować można mniej więcej od 1—5 roku włącznie 300 zł. za jarzyny, w roku 6-tym około 2.000 zł. za drzewka i jarzyny. Stały dochód Zakładu w razie normalnego funkcjonowania tegoż rozpocząć się może dopiero w roku siódmym i wyniesie około 4.000 zł., licząc cenę drzewek o 50% taniej niż ceny handlowe.

Zmiana projektu statutu organizacyjnego Zakładu i skierowanie tegoż na zupełnie praktyczne tory dozwoliło Wydziałowi krajowemu na zmniejszenie preliminowanych kosztów utrzymania rocznego z kwoty pierwotnej 8.350 zł. na 6.810 zł. Licząc więc na stałą subwencję c. k. Rządu, nie powinny dochodzić po siedmiu latach istnienia Zakładu koszta na roczne utrzymanie tegoż kwoty 1.500 zł.

Wysoki Sejm raczy więc uchwalić:

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o założenie zakładu sadowniczego w Zaleszczykach.
2. Sejm upoważnia Wydział krajowy do założenia zakładu sadowniczego w Zaleszczykach kosztem nieprzekraczalnym 47.805 zł.
3. Sejm otwiera Wydziałowi krajowemu kredyt na rok 1899 w wysokości 32.805 zł. jako uzupełnienie reszty kosztów założenia Zakładu sadowniczego w Zaleszczykach.
4. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, by udał się ponownie do c. k. Rządu celem uzyskania subwencji państwowej na koszt założenia i utrzymania Zakładu sadowniczego w wysokości 50% kosztów.

Z Rady Wydziału kraj. Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów, dnia 6. grudnia 1898.

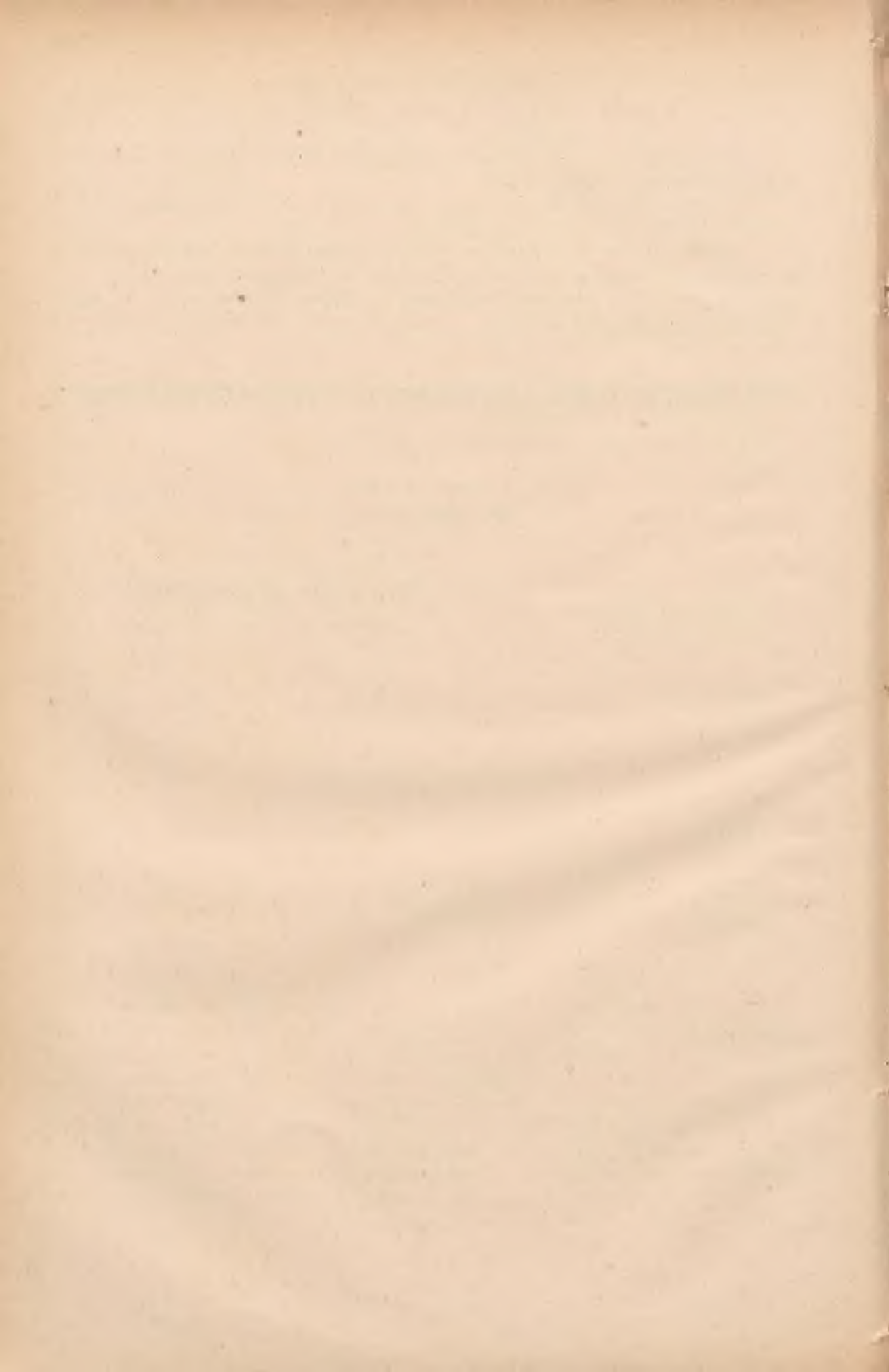
Marszałek krajowy:

St. Badeni w. r.

Sprawozdawca:

Stanisław Brykczyński w. r.

Zastępca członka Wydziału krajowego.

Projekt

statutu organizacyjnego krajowego Zakładu sadowniczego w Zaleszczykach.

I. Postanowienia ogólne.

Cel zakładu.

§. 1.

Kraj. zakład sadowniczy w Zaleszczykach założony staraniem Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W. Ks. Krakowskiem, ma na celu podniesienie sadownictwa w południowo-wschodniej części kraju.

Środki dopięcia celu.

§. 2.

Cel ten ma być osiągnięty :

a) przez założenie wzorowego sadu i winnicy, któreby były podstawą praktycznej nauki dla uczniów ;

b) przez przeprowadzanie prób, które z drzew i krzewów owocowych, mających większą wartość handlową, najlepiej odpowiadają miejscowym warunkom gleby i klimatu ;

c) przez założenie wzorowej szkółki drzew i krzewów owocowych, w której uprawiane byłyby na większą skalę wszystkie drzewa i krzewy owocowe, odpowiadające miejscowym warunkom i potrzebom handlu, a to w celu dostarczania tychże po jak najniższej cenie okolicznej ludności i ujednostajnienia w ten sposób produkcji owoców w całej okolicy ;

d) przez udzielanie pracującym w zakładzie najpotrzebniejszych praktycznych i teoretycznych wiadomości z zakresu pielęgnowania drzew i krze-

wów owocowych, przeróbek owoców i handlu owocami ;

e) przez rozszerzanie zasad sadownictwa praktycznego zapomocą odpowiednich krótkotrwałych kursów wśród starszych włościan, nauczycieli ludowych i t. p.

f) przez wykształcanie w zakładzie praktycznych sadowników, zdolnych do samodzielnego prowadzenia większych sądów wiejskich :

g) przez zachęcanie okolicznej ludności do zakładania szkółek owocowych oraz sądów i udzielania im odpowiedniej do tego pomocy ;

h) przez lustrowanie sądów, dawanie objaśnień na miejscu i udzielanie pomocy przy zawiązywaniu handlowych spółek producentów, jak niemniej przez udział i urządzenie wystaw sadowniczych, premiowanie szkółek i owoców i t. p. ;

i) przez pouczanie wszystkich tych czynności, które są związane z produkcją owoców, przeróbką lub handlem tychże, jak wyrobu koszyków, mat, pakowaniem, etykietowaniem i t. p.

Czas trwania nauki.

§. 3.

Zajęcia praktyczne trwają przez cały rok i są uzupełniane zapomocą krótkotrwałych kursów teoretycznych.

II. Szczegółowy plan nauki.

Podział nauki.

§. 4.

Naukę w zakładach stanowią :

- a) roboty praktyczne trwające przez cały rok ;
- b) kursa teoretyczno - praktyczne urządzone w różnych porach roku.

Roboty praktyczne.

§. 5.

Roboty praktyczne odbywają się codziennie z wyjątkiem Niedzieli i Świąt w godzinach przeznaczonych na wykonanie ręcznych prac w sadzie zakładowym lub winnicy.

Wszystkim robotom praktycznym winno towarzyszyć dokładne objaśnienie dozorującego prace nauczyciela. Objasnienie to nietylko odnosić się powinno do samego technicznego wykonania robót, ale także zwracać uwagę na sam cel pracy, możliwe błędy w wykonaniu i tychże skutki oraz zmiany, jakim wykonanie tej pracy w innych warunkach podlegać musi.

Nauki teoretyczne.**§. 6.**

Nauki teoretyczne, odpowiadające w treści i formie umysłom każdorazowych słuchaczy, udziela się na krótkotrwałych kursach odbywających się w różnych porach roku w miarę potrzeby i liczby zgłaszających się kandydatów.

Kursa te są uzupełniane praktycznym pouczeniem oraz robotą w sadzie i winnicy zakładowej.

Kursa teoretyczno-praktyczne.**§. 7.**

Kursa są następujące :

A) kurs dwudziestotygodniowy sadowniczo - warzywniczy ;

B) kurs trzytygodniowy sadowniczy ;

C) kurs pięcioletniowy dla nauczycieli szkół ludowych ;

D) kurs czterotygodniowy przeróbek owoców i wyrobu win owocowych.

Kurs dwudziesto-tygodniowy sadowniczo-warzywniczy.

A. Kurs dwudziesto - tygodniowy sadowniczo-warzywniczy.

(12 tygodni na wiosnę, 2 tygodnie w lecie, 6 tygodni w jesieni).

Kurs ten przeznaczonym jest głównie dla młodszych synów włościańskich stale pracujących w zakładzie.

Na kursie tym nauki odbywają się tylko na wiosnę i w jesieni po 3 godziny dziennie, z których dwie poranne poświęcone są wykładowi, jedna zaś wieczorna na szczegółowe omówienie robót, wykonanych przez cały dzień w sadzie zakładowym. W sobotę rano odbywa się krótkie powtórzenie tego, co było przez cały tydzień wyłożone, wieczorem zaś omawia się roboty wykonane w tygodniu i projektuje prace na tydzień przyszły.

a) kurs wiosenny 12 tygodniowy, godz. nauki 105, godz. powtarzania i omawiania robót 84.

a) Nauki teoretyczne.

Ogólne zasady uprawy roślin.

10 godzin tylko w pierwszym tygodniu.

Roślina, jej życie i potrzeby do życia.

Gleba, jej rodzaje i znaczenie. Sposoby uprawy i poprawy gleby. Mechaniczna uprawa i narzędzia ku temu w ogrodnictwie służące. Nawożenie, środki nawozowe naturalne i sztuczne, ich znaczenie i zastosowanie w ogrodnictwie.

Sadownictwo, godzin 55.

5 godzin tygodniowo przez 11 tygodni.

O drzewach i krzewach owocowych u nas hodowanych w ogólności. Wybór miejsca na szkółki drzew. Przygotowanie ziemi. Zbieranie nasion. wybór, przygotowanie ich do siewu i przechowanie. Siew. Sadzenie dziczek i ich pielęgnowanie. Uszlachetnianie dziczek i środki ku temu. Zbieranie zrazów i ich przechowanie. Szezepienie pojedyncze i podwójne i oczkowanie. Wybór miejsca pod sad, przesadzanie drzewek i obchodzenie się z nimi po przesadzeniu. Zasady cięcia zwykłego. Prowadzenie karłów i ich znaczenie. Zbieranie owoców i ich przechowywanie. Choroby drzewek i sposoby ich leczenia. Zabezpieczenie na zimę. Uprawa i sposób prowadzenia: grusz, jabłoni, śliwek, morel, brzoskwiń, wiśni, czereśni, agrestu i porzeczek wraz z wyborem gatunków wskazanych dla miejscowego klimatu i warunków gleby.

Uprawa winorośli, godzin 10.

5 godzin tygodniowo przez 2 tygodnie.

Uprawa winorośli w ogóle i jej sposoby. Zakładanie winnic i warunki ku temu potrzebne. Sposoby sadzenia i prowadzenia. Cięcie. Zbiór i przechowywanie winogron. Gatunki winogron, dające towar handlowy i deserowy, wskazane dla miejscowego klimatu.

Uprawa warzyw, godzin 20.

5 godzin tygodniowo przez 4 tygodnie.

Wybór miejsca pod ogród warzywny. Uprawa warzyw w sadzie. Podział ogrodu warzywnego. Płodozmian. Zakładanie inspektów ciepłych i zimnych. Szczegółowa uprawa najważniejszych warzyw gospodarskich. Zbiór warzyw i przechowanie ich przez zimę. Hodowla nasion roślin warzywnych na domowe potrzeby.

Uprawa wikli koszykarskiej, godzin 10.

5 godzin tygodniowo przez 2 tygodnie.

Wybór miejsca, oraz przygotowanie ziemi. Odmiany polecane do sadzenia. Sposób cięcia i przechowania sadzonek. Sadzenie. Prowadzenie plantacy i ochrona przeciw szkodnikom. Zbiór prętów, korowanie, suszenie, sortowanie.

b) Roboty praktyczne.

W sadzie:

zimowe cięcie drzew i krzewów owocowych, zbieranie zrazów i przechowywanie, czyszczenie drzew, palikowanie, etykietowanie. Nawożenie. Sa-

dzenie. Przygotowywanie gruntu pod szkółkę. Wysiew. Szczepienie itp.

W ogrodzie warzywnym:

zakładanie inspektów, przygotowywanie gruntu pod warzywa, wysadzanie i wysiew na wolny grunt, uprawa i pielęgnowanie.

Koszykarstwo:

roboty koło wikliny, sadzenie, wycinanie, korowanie, suszenie. Wyrób koszyków pocztowych i kolejowych z materiału surowego i korowanego itp.

Roboty pomocnicze:

plecenie mat, ciosanie palików, wyrób i poprawa narzędzi ogrodniczych, pisanie etykiet itp.

b) Kurs letni 2-tygodniowy, omawianie robót godzin 12, zresztą tylko roboty praktyczne.

Sad:

okulizowanie, podrywanie i podpieranie owocem przeciążonych gałęzi. Zbiór morel, pakowanie ich i wysyłka, oraz gotowanie powidel morelowych.

Ogród warzywny:

letnia uprawa warzyw i zbiór.

c) Kurs jesienny 6-tygodniowy, 50 godzin nauki teoretycznej, powtarzanie i omawianie robót godzin 48.

a) Nauki teoretyczne.

Nauka suszenia owoców, wyrobu powidel i jabłecznika.

Godzin 40 wraz z praktycznymi ćwiczeniami.

Zasady suszenia owoców. Piece do suszenia najprostszej konstrukcyi. Wybór gatunków do suszenia. Suszenie gruszek, jabłek, śliwek, morel, wiśni, czereśni. Gotowanie powidel z jabłek, gruszek, śliwek. Wyrób jabłecznika.

Zasady handlu owocami, godzin 10.

5 godzin tygodniowo przez 2 tygodnie.

Warunki handlu. Dobór owoców i ich jakość, jednolitość i czystość, jako towaru handlowego. Pakowanie owoców do przesyłek pocztowych i kolejowych. Główne nasze targi handlowe. Warunki dobrej ceny. Spółki handlowe.

b) Roboty praktyczne.

Sad:

zbiór owoców, przebieranie i przechowywanie. Czyszczenie i wapnienie drzew. Zbiór winogron. Cięcie, sadzenie. Wysyłka szczepów i ich opakowywanie.

Ogród warzywny:

zbiór warzyw i ich przechowywanie na zimę.

Koszykarstwo.

Wyrób koszyków korowanych i surowych dla przesyłek pocztowych i kolejowych.

Prace pomocnicze.

Porządkowanie całego ogrodu, kompostowanie i podobne roboty jak na wiosnę.

Kurs 3-tygodniowy sadowniczy.

B. Kurs 3-tygodniowy sadowniczy.

(14 dni na wiosnę, 7 dni w jesieni)

Kurs ten przeznaczony jest głównie dla starszych włościan, którzy już mają sady lub chcą takowe u siebie zaprowadzić. Nauka jest jedynie praktyczną.

a) Kurs wiosenny.

Czyszczenie, cięcie drzew, zakładanie szkólek, szczepienie.

b) Kurs jesienny.

Zbieranie owoców, sortowanie, pakowanie.
Sadzenie drzew i czyszczenie.

Kurs 5-tygodniowy dla nauczycieli szkół ludowych.

C. Kurs 5-tygodniowy dla nauczycieli szkół ludowych.

(Tydzień na wiosnę, 4 tygodnie w lecie).

Kurs ten przeznaczonym jest wyłącznie dla nauczycieli szkół ludowych i ma na celu pouczenie ich do tego stopnia teoretycznie i praktycznie, aby tak słowem jak i czynem zdolni byli obudzić zamiłowanie do sadownictwa w kraju.

a) Kurs wiosenny 7 dniowy.

a) Nauka teoretyczna,

Ogólne zasady uprawy roślin godzin 12. — Po 2 godziny dziennie.

Treść ta sama, jak na kursie wiosennym A).

Forma wykładu powinna być odpowiednio zastosowaną do wykształcenia ogólnego nauczycieli szkół ludowych.

b) Roboty praktyczne.

Wszystkie roboty wypadające w tym czasie, tak w sadzie, jak i w ogrodzie warzywnym, głównie zaś zakładanie szkólek i szczepienie.

b) Kurs letni 4 tygodniowy.

A) Nauka teoretyczna.

Zasady sadownictwa — godzin 24.

Treść ta sama, co na kursie wiosennym A.

Zasady warzywnictwa, godzin 12.
Treść ta sama, co kursie wiosennym A.

Nauka przeróbek owoców i wyrób win owocowych.

Nauki godzin 24, prócz tego ćwiczenia w miarę potrzeby. Wykład ten jest wspólny z specjalnym kursem D.

B) Roboty praktyczne.

Roboty przypadają na lato w sadzie, okulizowanie i zbiór letnich owoców.

Kurs przeróbek owoców i wyrobu win owocowych.

D. Kurs 4-tygodniowy przeróbek owoców i wyrobu win owocowych.

Kurs ten odbywa się w lecie i jest przeznaczonym dla wszystkich tych, którzy chcą się specjalnie zapoznać teoretycznie i praktycznie z przeróbką owoców i wyrobem win owocowych oraz ich wychowywaniem.

Na kursie tym nauka oparta jest na demonstracji i ćwiczeniach — nauki godzin 24 — prócz tego ćwiczenia stosownie do ilości kandydatów.

Zasady suszenia owoców. Piecze do suszenia. Wybór gatunków do suszenia. Przygotowanie owoców. Łuszczenie i przyrządy do tego. Ciężkość odwiednia dla różnych owoców. Zaparzanie i korzyści z tegoż. Suszenie śliwek, gruszek całych i wałkowanych, surowych i kandyzowanych. Krajanki i wycinki jabłek, suszenie morel, wiśni, czereśni itp. Gotowanie powideł ze śliwek, jabłek, gruszek i morel. Sposoby przechowania powideł i wysyłki. Wyrób marmolad, past, galerek z różnych owoców. Zasady konserwowania owoców w parze, cukrze, spirytusie, occie, musztardzie itp. Wyrób owoców kandyzowanych. Wyrób win owocowych zwykłych, słodzonych likierów i szampańskich owocowych. Znaczenie handlowe win owocowych, ich trwałość i wartość. Wybór materiału do wyrobu win. Rozdrabniacz. Prasy. Fermentacja. Ściąganie. Poprawienie win przez filtrowanie, klarowanie, spirytusowanie, barwienie. Wyrób koniaków owocowych, śliwowy, wiśniowy. Najodpowiedniejsze zużycie odpadków pozostałych po przeróbce owoców.

Inne kursa specjalne.

Inne kursa specjalne jak pszczelniczy, jedwabniczy, chmielarski odbywać się będą w razie, gdyby się tego okazała potrzeba i znalazła się liczba odpowiednia uczniów.

§. 8.

Ścisłejszy termin mających się odbyć kursów, zmiany w ich rozkładzie, oznacza na wniosek; kierownika zakładu Wydział krajowy, a to w miarę potrzeby, warunków każdorocznej pogody i urodzaju. Kurs pod A) 20-tygodniowy sadowniczo-warzywniczy odbywa się każdorocznie bezwzględnie na ilość słuchaczy.

Środki naukowe zakładu.

§. 9.

Zakład posiada następujące środki ułatwiające naukę:

a) ogród zakładowy wraz z szkółkami drzew owocowych i winnicą;

b) zbiór narzędzi ogrodniczych oraz przyrządów potrzebnych do przeróbek owoców i wyrobu win owocowych;

c) warsztaty do robienia koszyków, mat itp.;

d) zbiory potrzebne do uzmysłowienia nauki;

e) podręczną bibliotekę ogrodniczą.

III. Nauczyciele.**Skład grona nauczycielskiego.**

§. 10.

Grono nauczycieli stanowią:

a) kierownik zakładu a zarazem nauczyciel fachowy sadownictwa, uprawy winorośli, handlu owocami, prowadzi i nadzoruje cały zakład, wygotowuje plan działania w okolicy, lustruje sady i zawiązuje spółki handlowe producentów;

b) inspektor ogrodu, a zarazem nauczyciel fachowy warzywnictwa, przeróbek owoców i wyrobu win owocowych, uprawy wikła i koszykarstwa. Prowadzi i objaśnia wszelkie czynności pracującym w ogrodzie.

Mianowanie nauczycieli.

§. 11.

Kierownika i inspektora mianuje Wydział krajowy Król. Galicyi i Lodomeryi z W. Ks. Krakowskiem po wysłuchaniu opinii sekcji stałej kraj. komisji dla spraw rolniczych za zgodą c. k. Ministerstwa rolnictwa.

Stosunek służbowy i płaca nauczycieli.

§. 12.

Kierownik i inspektor są urzędnikami krajowymi i mają prawo i obowiązki określone ustawą służby krajowej i statutem emerytalnym dla urzędników krajowych. Płace ich stanowią osobny etat.

IV. Uczniowie.

§. 13.

Prócz dziennych najemników zakład obejmuje:

- a) praktykantów;
- b) hospitantów.

Warunki przyjęcia. Praktykanci.

§. 14.

Praktykantami zostają ci z najemników zakładu, którzy:

- a) przynajmniej przez pół roku brali pilnie udział w robotach zakładu i wysłuchali część kursu 5-miesięcznego sadowniczo-warzywniczego;
- b) umieją czytać, pisać i cztery działania;
- c) zobowiązali się wstąpić do stałej rocznej służby w zakładzie.

Obowiązkiem praktykantów jest pracować na równi z najemnikami w zakładzie, przy robocie ich pouczać i dozorować, uczęszczać na każdoroczny kurs 5-miesięczny sadowniczo-warzywniczy i obszerniejszy kurs przeróbki owoców. Praktykantów przyjmuje kierownik w miarę zachodzącej potrzeby, przyjęcie to zatwierdza Wydział krajowy.

Hospitanci biorą udział w czasowych kursach, warunki ich określa bliżej każdy z pojedynczych kursów.

O przyjęciu wszystkich kandydatów stanowi kierownik, on normuje ilość robotników w zakładzie, praktykantów, oraz hospitantów na poszczególnych kursach.

Oplaty.

§. 15.

Nauka w zakładzie jest bezpłatna.

Wszyscy uczniowie mieszkają poza zakładem i utrzymują się na własny koszt.

Wynagrodzenie za roboty.

§. 16.

Za roboty wykonywane w zakładzie pobierają robotnicy odpowiednie wynagrodzenie, które normuje się wedle każdorocznych cen miejscowych. Robotnicy, którzy dłużej pracowali w zakładzie jak pół roku, odznaczali się zamięłowaniem pracy i wysłuchali z istotnym pożytkiem część 5-miesięcznego kursu sadowniczo-warzywniczego, otrzymują 10% więcej od ceny normalnej.

Praktykanci płatni są miesięcznie, płaca ich normuje się stosownie do pilności, wykształcenia fachowego, oraz lat pracy ich w zakładzie.

Zapomogi.**§. 17.**

Nauczycieli ludowi oraz hospitanci, mogą otrzymywać zapomogi na utrzymanie, o których rozdawnictwie i wysokości, decyduje każdorazowo Wydział krajowy.

Świadectwa, poświadczenia.**§. 18.**

Praktykanci, którzy z charakterem tym przepełdzili dwa lata w zakładzie, wysłuchali każdoroczny kurs 5-miesięczny sadowniczo-warzywniczy i obszerniejszy kurs przeróbek owoców, a odznaczali się pilnością i wzorowem prowadzeniem się, oraz wykazali odpowiednie uzdolnienie do samodzielnego prowadzenia sadów, otrzymują świadectwo na samodzielnych sadowników.

Hospitanci poszczególnych kursów, oraz robotnicy, którzy pracowali w zakładzie i wysłuchali z widoczną korzyścią kurs 5-miesięczny sadowniczo-warzywniczy, mogą otrzymać poświadczenie swej pracy w zakładzie z dodaniem oceny ich pilności i pracowitości.

Nagrody i premiowanie.**§. 19.**

Wszyscy robotnicy, którzy zajęci byli stale przynajmniej $\frac{1}{2}$ roku w zakładzie i odznaczali się pilnością i zamiłowaniem sadownictwa, dalej wszyscy, którzy otrzymali świadectwo na samoistnych sadowników oraz ci, którzy z widoczną korzyścią hospitali na specjalnych kursach, otrzymują, jako nagrodę za pilność a zachętę do dalszej pracy pewną ilość szlachetnych drzewek z sadu zakładowego.

V. Zarząd i nadzór.**Kierownictwo.****§. 20.**

Kierownik zakładu jest bezpośrednim przełożonym inspektora oraz uczniów.

Kierownik załatwia wszelkie sprawy wewnętrzne zakładu i odpowiada za zgodne z przepisami prowadzenie zakładu, porządek i karność, kieruje działalnością zakładu na zewnątrz, przygotowuje plan czynności w okolicy i prowadzi tegoż wykonanie.

Stosunek Wydziału krajowego do zakładu.**§. 21.**

Zwierzchnią władzą zakładu jest Wydział krajowy Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z W. ks. Krakowskiem.

Do jego zakresu działania należy w szczególności: mianowanie nauczycieli, zatwierdzenie przyjęcia praktykantów, rewizye i zatwierdzenie kursów specjalnych, bezpośrednia dyspozycya funduszami szkoły w zakresie budżetu, stanowienie o nadzwyczajnych potrzebach, o ile one mogą być zaspokojone z funduszków krajowych oddanych do rozporządzenia Wydziału krajowego, ustanowienie opiekuna szkoły.

We wszystkich tych sprawach z wyjątkiem dotyczących zwyczajnego zarządu zakładu w zakresie budżetu działa Wydział krajowy po wysłuchaniu zdania sekcji stałej komisji dla spraw rolniczych, w której to sekcji prócz członków wyznaczonych przez pełną komisję zasiada także delegat c. k. Rządu z głosem stanowczym, ilekroć sprawa zakładu stanowi przedmiot obrad sekcji.

Zmiana niniejszego statutu podlega zatwierdzeniu c. k. Ministerstwa rolnictwa, które nadto ma prawo nadzorować zakład przez swe organa i żądać statystycznych wykazów i sprawozdań.

Opiekun Zakładu.

§. 22.

Miejscowy nadzór nad Zakładem sprawuje opiekun Zakładu ustanowiony przez Wydział krajowy.

Opiekun wykonuje nadzór nad administracją, nad kierunkiem naukowym i moralnym w szkole, nad działalnością Zakładu w okolicy i o swych spostrzeżeniach w tym kierunku poczynionych zdaje sprawę Wydziałowi krajowemu.

§. 23.

Osobne regulaminy i instrukcye określają obowiązki kierownika i inspektora i normują porządek wewnętrzny zakładu, treść i formę wydawanych świadectw i poświadczeń, wypłatę dziennego wynagrodzenia, wreszcie określają bliżej działalność Zakładu na zewnątrz.

